

A gazdasági, társadalmi és környezeti biztonság szektorai

A gazdasági biztonság fogalma:

Legalább két elemzési szintjét érdemes megkülönböztetni a gazdasági biztonságban. Az állam gazdasági biztonságának meghatározó tényezői az ország gazdasági rendszere, gazdasági-technológiai fejlettsége, a kulcsfontosságú nyersanyagokhoz és energiahordozókhoz való hozzáférése, külgazdasági-külpolitikai kapcsolatai, valamint gazdasági-kereskedelmi politikája. Nemzetközi gazdaság biztonsága alatt általában a globális gazdasági rendszer zavartalan működése értendő.

Gazdag Ferenc a gazdasági biztonság felértékelődésének paradoxonára hívja fel a figyelmet. A hidegháború első felének biztonságfelfogása egyértelműen a katonai erő mindenek felettiségén alapult. A 70-es években ez a koncepció kezdett fellazulni, ekkor már kezdett egyértelművé válni, hogy a biztonság kizárólag katonai eszközökkel nem szavatolható, és a gazdasági tényezők egyre fontosabb szerepet játszanak a biztonság megteremtésében. Az 1973-as, első olajválság ugyanis akkora sokkot jelentett a fejlett és olajfüggő gazdaságok számára, hogy a gazdasági dimenzió a biztonság addigi egyetlen, katonai alrendszere mellett bekerült a biztonsági tanulmányok tárgykörébe. A hidegháború vége, a Szovjetunió összeomlása pedig bebizonyította, hogy a biztonság garantálását kizárólag katonai eszközökkel nem lehet elérni. A gazdasági biztonság elemei felerősödtek, a biztonságpolitikai koncepciók átértékelődtek. Nemzetközi statisztikák ugyanakkor arról számolnak be, hogy a világgazdasági növekedés lelassult, a fejlettebb országok növekedése pedig évről évre csökken. **A 21. század elején tehát azzal a paradoxonnal állunk szemben, hogy miközben a gazdasági biztonság abszolút felértékelődik, a világgazdasági növekedés egyre inkább csökken.** Ugyanakkor az a tendencia is kimutatható, miszerint az 1990-es évek közepétől a globális gazdasági össztermék növekményében mind nagyobb hányad jut Kínának, Indiának és más feltörekvő regionális hatalmaknak.¹

A gazdasági biztonság fontosabb alrendszerei:

- **ellátás/erőforrás-biztonság:** a termeléshez és a szolgáltatások biztosításához szükséges anyagokhoz, erőforrásokhoz és energiaforrásokhoz való hozzáférés és a megtermelt javak megfelelő színvonalú elosztásának biztosíthatósága.
- **értékesítési biztonság:** azt jelenti, hogy a vállalatok képesek-e a termékeiket/szolgáltatásaikat belső vagy külső piacokon értékesíteni.

¹ Gazdag Ferenc: *A biztonsági kihívások természetéről* Grotius.hu 2012 27-28.
http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (2019.01.20.)

- **finanszírozási biztonság:** a termeléshez és a szolgáltatások fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges, valamint az esetlegesen fennálló költségvetési deficit vagy államadósság finanszírozásához szükséges tőke és pénzügyi források hozzáférhetősége a nemzetközi pénzpiacokról.
- **technológiai biztonság:** a termelés és szolgáltatás fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges technológiai szint biztosítotttsága.
- **védelemgazdasági biztonság:** a nemzetgazdaság védelmi képességét jelenti, azt hogy az mennyire képes reagálni a válságokra, azaz hogy képesek fenntartani a termelési és szolgáltatási ezáltal az ellátási szintet válság idején (védelemgazdasági potenciál).
- **az állam szerepe a gazdasági biztonságban (a gazdaságpolitikai eszközrendszer és mozgástér biztonsága):** gazdaságpolitikai eszközrendszer és mozgástér biztonsági szintje attól függ, hogy az adott ország gazdaságpolitikája különböző fiskális, monetáris, illetve egyéb (pl.: kommunikációs, diplomácia stb.) eszközökkel mennyire képes befolyásolni a gazdasági biztonság többi alrendszerének biztonsági szintjét.²

Az energiabiztonság az ellátásbiztonság kiemelt területe. Az energiabiztonság egyértelmű megfogalmazásának hiányában a kifejezés egyfajta gyűjtőfogalommá vált, mely számos különböző politikai célt tartalmaz. Az Amerikai Egyesült Államokban például az energiabiztonsággal kapcsolatos hangsúly hagyományosan a sebezhetőség és a zsarolhatóság csökkentésében áll, amely egyértelműen az energetikai függetlenségre ösztönöz. Ezzel szemben az Európai Unió energiapolitikájának három pillére a fenntarthatóság, hatékonyság, és az ellátás biztonsága. A sokféle definíció-variációk vizsgálata közben azonban a leggyakrabban a folyamatos energiaellátás kifejezéssel találkozhatunk, hiszen az energiapolitikák alapvető célja a világ számos országában az ellátás biztonságos fenntartása. A Nemzetközi Energia Ügynökség (International Energy Agency, IEA) által használt definíció szerint az energiabiztonság a folyamatosan, azaz megszakítás nélkül, és megfizethető áron elérhető energia rendelkezésre állását jelenti.

Az energiabiztonság hiánya minden esetben negatív társadalmi és gazdasági hatásokkal bír. Az energiabiztonság szempontjából rövidtávon a legfontosabb tényező a fellépő ellátásbéli zavarokra történő reagálás képessége, míg legfőbb hosszú távú összetevői közé sorolhatjuk az olajimport-függőség csökkentését, az alternatív energiahordozók elterjedésének támogatását, az energiatakarékosági politikákat és a diverzifikáció ösztönzését.³

² Taksás Balázs: *Gazdasági biztonsági kihívások napjaink globalizált világában* Doktori (PhD) értekezés Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2013 72-99. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9706/Taks%C3%A1s%20Bal%C3%A1zs%20%C3%A9rt%C3%A9kez%C3%A9s?sequence=1&isAllowed=y> (2019.01.20.)

³ Tongori Zsófia: Energiabiztonság – Az energiabiztonság fogalmát alakító tényezőkről I. 274-275. *Hadtudományi Szemle* 2017. X. évfolyam 3. szám 272-287.

http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_272-287.pdf (2019.01.20.)

A 2009 januárjában kirobbant orosz-ukrán gázvita - eltérő mértékben ugyan - de Európára és az EU-tagállamokra is nehéz heteket, hónapokat hozott, és központi témává tette az energiabiztonság kérdését. 2009. január 1-je és 6-a között fokozatosan csökkent az Oroszországból származó földgáz, majd 6-áról 7-ére éjszaka teljesen leállta az Ukrajnán keresztüli gázszállítás.

Az orosz Gazprom már 2008 közepén bejelentette a gáz ukrajnai gázszállítások lehetséges korlátozását, amennyiben Ukrajna nem rendezi fennálló tartozásait és nem írja alá az új gázszállítási szerződést, amelyben persze a korábbiaknál magasabb áron adta volna el a földgázt. A bejelentés ellenére sem uniós, sem nemzeti szinten nem készültek fel erre a scenárióra az EU tagállamai, lényegében elképzelhetetlennek tartották a gázszállítások jelentős korlátozását és leállítását.

2009. január elején bekövetkezett gázválság az EU eddigi történetének legkomolyabb gázválsága volt, amely rámutatott az EU egyes országainak és a társuló országoknak az ellátás-érzékenységre. Európát nemcsak a gázellátás leállása sokkolta, hanem az, hogy Oroszország mint földgázimportőr állam és Ukrajna mint tranzitállam megengedte magának, hogy az egymás közti politikaigazdasági-pénzügyi nézeteltérései miatt egész Európa területe szenvedjen a legnagyobb tél közepette, és Délkelet-Európa (pl. Bosznia-Hercegovina, Szerbia) országait a szociális katasztrófa állapotába sodorja.⁴

A társadalmi biztonság fogalma:

A nyelv, a kultúra a nemzeti hagyományok értékek, a vallási-nemzeti identitás fenntarthatóságát jelenti. Az ország területén élő nemzetek, nemzetiségek, etnikumok, vallási felekezetekhez tartozók békés egymás mellett élése, a kisebbségi jogok gyakorlásának biztosítottága, a szociális béke (nincsenek a társadalmat feszítő kiugró vagyoni, jövedelmi feszültségek).

A társadalmi biztonság fenyegetései közt megemlíthetők például a vallásszabadság korlátozása, az etnikai tisztogatások, a kényszer-kitelepítések, a nemzeti kisebbségek szabadságjogainak korlátozása, de fontos megemlíteni a migráció során megváltozó társadalmi összetételt mind a kibocsátó, mind pedig a befogadó állam szintjén.

A társadalmi biztonság kérdése és az azt fenyegető tényezők a hidegháború végével központi problémaként merültek fel, tekintettel, hogy a világ konfliktusainak több mint 90 %-a nem államok közötti. A hidegháború vége után megerősödtek a szecesszionista mozgalmak, ami arra hívta fel a figyelmet, hogy a megosztott társadalmakban potenciálisan ott rejlik a konfliktus lehetősége. A Nyugat-Balkánon ez vezet el Jugoszlávia háborúk kísérete széthullásához.

⁴ Gyermán István: az Orosz-ukrán gázválság hatása Délkelet-Európa földgázpiacára *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei* 136-145.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/30072/1/vitek_002_136-145.pdf (2019.01.22.)

A társadalmi biztonság kialakításában és fenntartásában az államnak és az állami intézményeknek van központi szerepük. Az állam feladata, hogy biztosítsa a nemzetiségi, etnikai, vallási csoportok, kisebbségek jogait, továbbá hogy gondoskodjon arról, hogy a közszolgáltatások eljussanak minden társadalmi csoporthoz, valamint hogy az újraelosztó funkciója és ellátórendszere révén biztosítsa a társadalmi gazságosság legalább a szociális békéhez szükséges fokát. Ha az állam nem képes kielégítően ellátni ezeket a feladatokat az olyan következményekkel járhat, mint bizonyos társadalmi csoportok radikalizálódása (pl. az adott országban született, de migráns háttérrel rendelkezők, ún. második vagy harmadik generációs bevándorlók), etnikai, nemzetiségi vagy vallási alapon kirobbanó fegyveres konfliktusok, polgárháborúk, népirtások.

Az 1994 tavaszán kitört ruandai népirtás az ország lakosságát alkotó két törzs, a hutuk és a tuszik közötti évszázados társadalmi törésvonal politikai elit általi kihasználására és végletekig való kiélesítésére vezethető vissza, amely **több mint 800.000 ember életébe került**. Ruanda tuszi lakosságának háromnegyede, és a genocídium ellen tiltakozó hutuk ezrei estek áldozatul az erőszaknak. A népirtás előtti Ruanda mintegy hétmilliós lakossága két nagy etnikai csoportból állt: a hutuk alkották a népesség nagy részét (84%), míg a tuszik tették ki a lakosság 15 százalékát.

A törzsi konfliktus gyökerei: A tuszikat a marhatenyésztőkkel, míg a hutukat a földművelésből élőkkel és általában más szolgálatában állókkal azonosították, és mivel a gazdagságot marhákban mérték, a tuszik kezdték önmagukra mint uralkodásra teremtett népcsoportra tekinteni. Ez a nézet Ruanda belga gyarmattá válását (1920-as évek) követően csak tovább fokozódott, mert maguk a gyarmattartók is a tuszik társadalmi kiválasztottságát erősítették, pl. csak a tuszik viselhettek hivatalt, illetve tanulhattak tovább. Belgium az ötvenes évekig támogatta a tuszik uralmát, és ezért váratlanul érte őket, amikor a tuszi értelmiség elkezdte Ruanda függetlenségét követelni. Erre a gyarmattartók szakítottak a tuszikkal, és az engedékenyebbnek, szolgálatkészebbnek tűnő hutukat kezdték támogatni, így igyekeztek elodáztatni Ruanda függetlenedését. 1959 novemberére rendkívül feszült helyzet alakult ki, amikor az 1931 óta uralkodó Rudahigwa király meghalt és utódja a konzervatív tuszi csoport befolyása alatt álló Ndahindurwa lett. Amikor néhány tuszi váratlanul egy hutu alvezér ellen fordult, és amint az incidens híre elterjedt, országszerte felbőszült hutu földművesek támadtak rá tuszi uraikra. Több száz ember meghalt, mielőtt a belgák közbeavatkoztak és helyreállították a viszonylagos rendet. **Ruanda 1962-ben nyerte el függetlenségét, és a hutuk alakították meg az első kormányt élén egy fiatal hutuval, Grégoire Kayibandával.**⁵

A Ruandát feszítő törzsi, etnikai feszültségek a későbbi évtizedekben csak fokozódtak, de a szikrát lényegében az jelentette, amikor 1994. április 6-án a kigali repülőtér mellett lelőtték a hutu Juvénal Habyarimana elnök repülőgépét, szélsőséges

⁵ Biedermann Zsuzsánna: A ruandai népirtás

hutuk tömegesen kezdték mérsárolni a tuszikat. A nemzetközi közösség lényegében tétlenül nézte a történeteket.⁶

Fontos kiemelnünk, hogy az etnikai vagy nemzetiségi sokszínűség önmagában nem kellene, hogy konfliktushoz vezessen, a problémát az jelenti, ha valamelyik társadalmi csoport kezében nagyobb politikai, gazdasági hatalom összpontosul, mert akkor nagy a valószínűsége annak, hogy a társadalmi törésvonalak mentén szerveződő különböző csoportok harcba szállnak a hatalom megszerzéséért, illetve megtartásáért.⁷

A környezeti biztonság:

A természeti-környezeti biztonságot objektív és szubjektív tényezők határozzák meg. Objektív tényező a földrajzi és vízrajzi helyzet, a földrengésveszély-foka, meteorológiai viszonyok (pl. tornádók előfordulásának gyakorisága), vulkanikus tevékenység megléte/hiánya, éghajlatváltozás. Szubjektív tényezők a környezetvédelem, természetvédelem foka.

Az 1990-es években felgyorsult globális felmelegedés elsősorban az emberi tevékenységnek a következménye, de a beláthatatlan jövőbeli következmények miatt extrém bizonytalanság forrása. A klímaváltozás a fizikai környezet átalakulása miatt számos társadalmi és politikai mellékhatással jár: az ivóvízhiány minden bizonnyal államok közötti és államokon belüli konfliktusok forrása lesz; a mezőgazdasági termelékenység romlása érthetően a társadalmi feszültségek növekedésének a kiváltója; a megváltozott éghajlat egyben azt is jelenti, hogy a trópusi betegségek egyre északabbra is megjelennek; az időjárási viszonyok extrém ingadozása pedig értelemszerűen a humánbiztonságot is fenyegeti. A probléma által leginkább érintett térségek értelemszerűen a túlnépesedett szegény régiók, elsősorban Délkelet-Ázsiában és Afrikában.

A gazdaság a társadalom és a környezet egymáshoz való viszonyának optimalizálását célozza a **fenntartható fejlődés koncepciója**. A fogalmat a nemzetközi közbeszédbe bevezető úgynevezett Brundtland Bizottság 1987-es jelentése szerint „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket”.⁸

⁶ Vándor Éva: Meglepően könnyű végigcsinálni egy népirtást Origo 2014.04.07.

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20140407-ruanda-husz-ev-utan-egy-nepirtast-eszrevetlenu-is-vegig-lehet-csinalni.html> (2019.01.22.)

⁷ Rada Péter: Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói 60. In: Rada Péter (szerk.): *Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban* Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete 2007. 53-73.

http://www.grotius.hu/cikk/Grotius_konyvtar_1_szam_Uj_vilagrend.pdf (2019.01.22.)

⁸ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, 16. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (2019.01.22.)

A fenntartható fejlődés három alappillére a gazdaság, a társadalom és környezet. A fenntartható fejlődés alapdilemmája, hogy hogyan egyeztethető össze hosszú távon az egyén és a társadalom anyagi gyarapodásra való igénye, jóléte (welfare) a Föld biológiai eltartó képességével és a társadalmi igazságosság követelményével (ezen összetevőket nevezzük a fenntarthatóság pilléreinek). Másrészt azonban hasonlóan fontos a társadalom, a környezet és a gazdaság közötti kapcsolatok léptéke, így különösen, hogy az emberi népesség és a gazdaság mérete hogyan viszonyul a Földnek a fizikai világ törvényei által kijelölt korlátaihoz.⁹

Forrás: <https://sisu.ut.ee/dev/env-intro/book/1-1-sustainable-development> (2019.01.22.)

Ellenőrző kérdések:

1. Mit értünk gazdasági biztonság alatt?
2. Mit értünk a gazdasági biztonság felértékelődésének paradoxona alatt?
3. Milyen fontosabb alrendszerait különböztethetjük meg a gazdasági biztonságoknak?
4. Mit értünk energiabiztonság alatt?
5. Ismertesse a 2009-es orosz-ukrán gázvita példáját!
6. Ismertesse a társadalmi biztonság szektorának fogalmát!
7. Ismertesse a ruandai népirtás esetét!
8. Mi a környezeti/természeti biztonság?
9. Mikortól beszélhetünk a globális felmelegedés felgyorsulásáról?
10. Mit értünk fenntartható fejlődés alatt?

⁹ Baranyi Gábor-Csernus Dóra Ildikó (szerk.): *A fenntartható fejlődés és az állam feladatai* Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2018 77-80.

https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf/kiadvanyok/webXS/PDF/ATMA/Fenntarthato_fejlodes.pdf (2019.01.22.)

Ajánlott irodalom, források:

Baranyai Gábor-Csernus Dóra Ildikó: *A fenntartható fejlődés és az állam feladatai* Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2018 https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf/kiadvanyok/webXS_PDF_ATMA_Fenntarthato_fejlodes.pdf

Jobbágy Szabolcs: Hazai és EU energiabiztonság és a megújuló energiaforrások *Hadmérnök* V. Évfolyam 3. szám - 2010. szeptember
http://hadmernok.hu/2010_3_jobbagy.pdf

Kondorosi Ferenc: *A migráció kockázatai* Alexandra Kiadó 2016

Török Virág: *A TESLA gázvezeték lehetséges hatásai az Európai Unió Balkán-félszigetét érintő energiapolitikájára* MTATK 2017 <http://real.mtak.hu/54593/1/torok.pdf>

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014 azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

